

УДК 343.85

Грібов М. Л. – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2437-5598>;

Черняк А. М. – доктор юридичних наук, головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, м. Київ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4958-783X>

Протидія злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів: поняття та зміст

Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити зміст і сформулювати визначення поняття протидії злочинності оперативними підрозділами. **Методологія.** Методологічний інструментарій обрано з урахуванням поставленої мети, специфіки об'єкта і предмета дослідження. Головним є загальний діалектичний метод наукового пізнання реальних явищ, а також зв'язків їх із практичною діяльністю оперативних підрозділів. Спеціальні методи дослідження використано такі: метод системного аналізу (застосований для дослідження правових норм, якими регламентовано діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів України, а також наукових джерел); системно-структурний – для визначення змісту досліджуваних категорій і правових явищ, формування понятійно-категорійного апарату; логіко-юридичний (або догматичний) – у процесі розроблення понятійного апарату й наукових положень. **Наукова новизна** полягає в тому, що в статті висвітлено зміст і сформульовано визначення таких понять, як «оперативні підрозділи», «протидія злочинності оперативними підрозділами». З'ясовано сутність й обґрунтовано авторські визначення понять «запобігання злочинам», «виявлення злочинів», «припинення злочинів», «розслідування злочинів». **Висновки.** Протидією злочинності оперативними підрозділами є сукупність заходів, які здійснюються їхніми силами та засобами з метою запобігання злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування. Запобігання злочинам – це діяльність, що перешкоджає формуванню задуму вчинення злочинів та (або) не допускає його втілення навіть як готування або замах на вчинення цих злочинів; виявленням злочинів є діяльність з пошуку та фіксації інформації про готування до злочину, замах на злочин, учинення закінченого злочину; припиненням злочинів є діяльність з недопущення злочину, який уже розпочато (зокрема перешкоджання готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця); розслідування злочинів – це процес пізнання стороною обвинувачення факту й обставин учинення конкретного діяння (передбаченого КК України) під час досудового слідства, який утілюється в системі процесуальних дій, що застосовують з метою виконання завдань кримінального провадження загалом. Оперативні підрозділи беруть участь у розслідуванні злочинів через виконання доручень слідчого, прокурора.

Ключові слова: оперативні підрозділи; протидія злочинам; запобігання злочинам; виявлення злочинів; припинення злочинів; розслідування злочинів; оперативно-розшукова діяльність; кримінальне провадження.

Постановка проблеми. У діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України є низка нерозв'язаних проблем правового й організаційного спрямування. Одні з них постали 2012 року після прийняття чинного КПК України; інші виникли задовго до цієї події. Вони істотно знижують ефективність діяльності оперативних підрозділів з протидії злочинності та потребують комплексного, системного розв'язання.

Практична реалізація цього завдання можлива лише за умови наявності відповідного теоретичного підґрунтя, одним з елементів якого є визначення сутності та поняття протидії злочинності оперативними підрозділами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останнього десятиліття активно досліджують питання протидії конкретними підрозділами окремим видам злочинів. Так, 2009 року було захищено дисертації, присвячені протидії підрозділами ДСБЕЗ МВС України господарським злочинам (О. О. Руденко), легалізації через банківські установи доходів, одержаних злочинним шляхом (А. Г. Семчук), незаконному відшкодуванню податку на додану вартість (Л. П. Скалозуб) тощо.

У 2010–2013 роках було презентовано результати наукових досліджень щодо протидії оперативними підрозділами ОВС злочинам у сфері високих інформаційних технологій (І. О. Воронов), незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (Д. Й. Никифорчук, О. О. Михайлецький), злочинам у сфері спеціального фонду бюджету (О. В. Тарнопольський) та ін.

Дисертації, присвячені протидії спеціальними оперативними підрозділами Служби безпеки України, захищено 2016 року, а саме: корупції в ОВС (В. В. Бурба); корупційним правопорушенням у зовнішньоекономічній сфері (Є. Є. Гречин); незаконному обігу наркотичних засобів (А. Л. Василюк), транснаціональній організованій злочинності (І. М. Гриненко); корупції в системі судових органів України (М. М. Луценко) та ін. Цього року В. В. Верегелес представив результати дисертаційного дослідження щодо протидії підрозділами карного розшуку незаконному обігу культурних цінностей.

Аналіз зазначених праць засвідчив, що серед учених немає єдиних підходів до тлумачення змісту діяльності оперативних підрозділів і поняття протидії злочинам (злочинності), унаслідок чого в джерелах висвітлено лише аспекти протидії оперативними підрозділами конкретним видам злочинів, не сформовано комплексного підходу до розв'язання актуальних проблем. Часто питання змісту протидії оперативними підрозділами злочинам

взагалі ігнорують, що призводить до помилкових висновків і формулювання теоретичних положень, що не можуть бути використані в практичній діяльності.

Тому відсутність чіткого трактування змісту поняття протидії злочинності оперативними підрозділами спричиняє недостатню ефективність відповідних наукових досліджень, ускладнює процес упровадження їхніх результатів у практику.

Мета статті – висвітлити зміст і сформулювати визначення поняття протидії злочинності оперативними підрозділами.

Виклад основного матеріалу. Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність з'ясування змісту протидії злочинності загалом. Знані науковці, зокрема О. М. Бандурка, Л. М. Давиденко, О. М. Литвинов та інші, розглядаючи зміст поняття протидії злочинності, зазначають, що в теорії кримінології та практичній діяльності правоохоронних органів термін «протидія злочинності» часто ототожнюють з поняттям «боротьба зі злочинністю». Це зумовлено не лише принциповою тотожністю цих термінів, а й збігом їх буквального змісту. У більшості наукових, нормативних актів і методичних рекомендацій їх використовують як синоніми [1, с. 86; 2, с. 44].

Водночас у наукових працях із теорії ОРД та кримінального процесу, а також у публікаціях фахівців у галузі кримінального права та кримінології періодично виникають дискусії щодо співвідношення понять «боротьба» та «протидія» як у контексті злочинності загалом, так і щодо окремих видів злочинів. Зокрема, О. М. Джужа зазначає, що термін «боротьба зі злочинністю» в юридичному лексиконі утвердився, хоча цим поняттям охоплюють не всі види протидії злочинності [3, с. 19]. У кримінології поруч з протидією злочинності та боротьбою зі злочинністю вживають ще один близький за значенням термін – «соціальний контроль за злочинністю».

Не вдаючись до дискусій із цього приводу, зазначимо, що представники кримінології та інших наук у своїх дослідженнях віддають перевагу використанню терміна «протидія злочинності». Тому варто скористатися результатами цих досліджень, здійснивши критичний аналіз.

Усталеною в науці є думка про те, що протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яку розглядають як багатофункціональне та різноаспектне поняття, що охоплює майже всі сфери державної діяльності. Її здійснюють на загальносоціальному та спеціальному рівнях. Загальносоціальна протидія злочинності є основою спеціальної протидії. Спеціальну протидію здійснюють шляхом правового

реагування на вчинення злочину та спеціально-кримінологічного запобігання новим злочинам. Процес реагування на вчинений злочин утворює самостійну систему заходів, які застосовують у певній послідовності [4–7].

Учені О. М. Бандурка та О. М. Литвинов ознаками протидії злочинності вважають заходи реагування на вчинений злочин. До цих ознак вони відносять: 1) діяльність державних органів, інститутів громадянського суспільства, організацій і фізичних осіб у межах їхніх повноважень, спрямована проти злочинних посягань; 2) метою протидії є мінімізація та (або) ліквідація наслідків злочинної діяльності; 3) може здійснюватися як за допомогою ранньої (профілактичної) запобіжної діяльності, спрямованої на виявлення й подальше усунення причин протиправної (злочинної) діяльності, так і за допомогою боротьби, спрямованої на виявлення, запобігання, припинення, розкриття та розслідування злочинів [8].

Усі перелічені ознаки відображено в лаконічному визначенні, яке сформулював В. М. Куц 2016 року. Зокрема, учений зазначає, що сутність протидії злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, що охоплює реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням і правове реагування на них як взаємопов'язані безперервні процеси [9].

Отже, у змісті протидії злочинності більшість дослідників виокремлює два блоки, що пов'язані між собою та є елементами однієї системи: 1) запобігання злочинам; 2) реагування на них.

Аналіз останніх вітчизняних досліджень з теорії ОРД, кримінального права та процесу, криміналістики дає підстави стверджувати, що зміст кожного із цих блоків суттєво різниться.

Так, у науці досі не сформовано єдиного підходу до співвідношення змісту запобігання злочинам (злочинності), їх попередження та профілактики. Досить часто (і цілком виправдано) їх уживають як синоніми. Проте інколи обґрунтовують положення щодо охоплення змісту одного із цих понять іншими, а також розмежування окреслених понять відповідно до стадій діяльності, що передують вчиненню кримінального правопорушення. Професор В. Д. Пчолкін ще 2010 року дійшов висновку, що частина науковців як родове поняття сприймають попередження злочинності, інші вважають профілактику та попередження злочинності синонімами й не розмежовують їх. У літературі також обстоюють думку, що слід розрізняти профілактику (виявлення й

усунення причин та умов злочинів), попередження (встановлення осіб, які намагаються вчинити злочин, і застосування до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх замислів) і припинення злочинів (виявлення осіб, які готуються до вчинення злочинів, ужиття до них заходів з метою недопущення переростання підготовки в замах і закінчений злочин) [10].

Різні науковці окремі стадії (з трьох зазначених вище) називають по-різному. У навчальній літературі за рівнем сформованості причин та умов злочинної поведінки й пов'язаним із ними моментом її реалізації в попередженні злочину розрізняють: профілактику, що здійснюють до формування злочинного умислу; запобігання, тобто заходи, до яких вдаються після сформування злочинного умислу до початку вчинення злочину; припинення злочину – запобіжні заходи, здійснювані після початку кримінально каранних дій [11, с. 185].

На наш погляд, використання як критерію розмежування цих стадій «формування злочинного умислу» є виправданим. Немає засобів встановлення моменту формування такого умислу, оскільки він обумовлений лише внутрішніми психічними процесами людини. Установити це можна лише шляхом використання сил і засобів ОРД у тому разі, якщо особа у спілкуванні з представниками свого соціального оточення проголошує наміри щодо вчинення злочину (або своїми діями виявляє такі наміри). У цьому випадку злочинний умисел вже буде сформовано. Тобто за такою класифікацією стадія профілактики не має моменту початку (здійснюється постійно) та закінчується в момент, коли правоохоронним органам стало відомо про злочинні наміри особи. У цей момент має розпочинатися стадія запобігання. Проте в разі якщо інформація про злочинні наміри особи (наявність сформованого злочинного умислу) не надійшла до правоохоронних органів, статус превентивних заходів буде невизначеним (профілактика чи запобігання?).

Викликає сумніви й те, чи можна вважати превентивною (попереджувальною) діяльністю припинення злочину. Термін «припинення» засвідчує, що злочин уже триває. Навіть на стадіях готування (ст. 14 КК України) чи замаху (ст. 15 КК України) злочин є передбаченим КК України суспільно небезпечним винним діянням (дією або бездіяльністю), учиненим суб'єктом злочину (ст. 11 КК України). Тобто якщо розпочато реалізацію злочинного умислу, то або заходи з його попередження, профілактики (запобігання йому) не спрацювали, або ж ідеться про контроль за вчиненням злочину, відповідно до положень ст. 271 КПК України.

Стосовно співвідношення зазначених понять ми цілком поділяємо позицію В. Д. Пчолкіна, який стверджував, що більш загальне упереджувальне значення, яке виявляється незалежно від стадії недопущення та перешкоджання вчиненню злочинів, мають терміни «попередження» та «запобігання», які є синонімами [10]; А. П. Закалюк сформулював найбільш лаконічне визначення запобігання злочинності (у буквальному значенні – це діяльність, що перешкоджає вчиненню злочинів) [11, с. 318]. Майже аналогічну дефініцію В. П. Кушпіт пропонує для оперативно-розшукової профілактики, яку вважає окремим видом профілактики кримінальних правопорушень, що має на меті недопущення вчинення злочинів [12].

Досі зберігається тенденція, виявлена В. Д. Пчолкіним 2010 року: законодавча практика прямує шляхом уживання терміна «запобігання» стосовно злочинності та злочинних виявів. У Конституції України (ст. 34) та законах, прийнятих останніми роками Верховною Радою України, діяльність щодо недопущення злочинів є запобіганням. Законодавця наслідує і переважна більшість науковців [10].

З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне для означення всієї превентивної діяльності щодо вчинення злочинів використовувати терміни «запобігання злочинам», «запобігання злочинності».

До змісту запобігання злочинам науковці доволі часто відносять діяльність з їх виявлення [8]. Як припинення злочину, так і його виявлення не можуть належати до категорії запобіжних (попереджувальних, превентивних) заходів. Адже виявлення (припинення) передбачає, що вчинення злочину вже відбувалося (нехай у формі готування та замаху), однак про це до певного часу не було відомо правоохоронним органам. Так, якщо виявлено труп невстановленої особи з явними ознаками насильницької смерті, то її вбивство не можна вважати попередженням. Якщо виявлено факти розповсюдження наркотичних засобів, то злочин, передбачений ст. 307 КК України, уже вчинено, може йтися лише про його розслідування та (або) запобігання продовженню злочинної діяльності його суб'єктами.

Виявлення злочинів не може бути віднесено не лише до запобігання цій категорії правопорушень, а й до реагування на них. Так, О. А. Шевченко зазначає, що процес реагування на вчинений злочин утворює самостійну систему заходів, які застосовують у певній послідовності. Перший комплекс таких заходів найчастіше позначають терміном «виявлення злочину» [5]. Відреагувати можна лише на ті факти, обставини,

процеси або явища, які відомі. Виявлення ж злочинів є результатом заходів (зокрема оперативно-розшукових), які проводять з метою одержання інформації про злочин і в часі передують отриманню цієї інформації.

Отже, у системі протидії злочинності виявлення злочинів потрібно розглядати як окремий блок, поряд із запобіганням злочинам і реагуванням на них. У теорії та практиці ОРД діяльність оперативних підрозділів з виявлення злочинів чітко відмежована від превентивної та реакційної. Запобіжну діяльність оперативних підрозділів традиційно досліджують у межах категорії «оперативна профілактика» (у сучасних дослідженнях уживають терміни «оперативно-розшукове запобігання», «оперативно-розшукове попередження» тощо). Діяльність з виявлення злочинів у теорії ОРД традиційно називають оперативним пошуком. У чинних нормативно-правових актах МВС України та Національної поліції використовують назву «оперативний (ініціативний) пошук». Дії, що відбуваються в межах оперативно-розшукового реагування на виявлені факти злочинної діяльності, охоплені змістом поняття «оперативна розробка».

Оперативна профілактика, оперативний пошук, оперативна розробка становлять окремі форми ОРД, які деякі сучасні науковці цілком слушно розглядають як стадії цієї діяльності.

Першою стадією протидії злочинам є запобігання. Ця стадія передуює виявленню та припиненню злочинів. Вона полягає в діяльності, що перешкоджає формуванню злочинного задуму та (або) не допускає його втілення, навіть у формі готування або замаху на вчинення злочинів. Виявлення злочинів – це діяльність з пошуку та фіксації інформації про: готування до злочину; замах на злочин; учинення закінченого злочину. Припинення злочинів – діяльність з недопущення злочину, який уже розпочався (зокрема перешкодження готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця).

До прийняття КПК України 2012 року однією з форм реагування на вчинення злочину (у межах протидії злочинності) вважали розкриття злочинів. Після цієї події діяльність оперативних підрозділів з розкриття злочинів фактично втратила правові підстави. Вони вповноважені лише виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

Дослідник В. В. Тищенко висунув цілком слушну гіпотезу про те, що законодавець не включив розкриття злочину в перелік завдань кримінального провадження, оскільки розслідування – поняття ширше (крім того, не будь-яка розслідувана подія є

злочином, а отже, підлягає розкриттю). Науковець зауважує, що законодавець вирішив, імовірно, уникнути тієї спірності й невизначеності, що пов'язана з неоднозначним розумінням того, у яких випадках злочин слід вважати розкритим [13, с. 258].

Тому, аби досягти максимальної визначеності в теоретичних питаннях, що становлять основу дослідження протидії злочинності оперативними підрозділами, слід виокремлювати такі її елементи (стадії), як запобігання, виявлення, припинення та розслідування. Перші дві категорії вже було розглянуто вище.

Термін «розслідування злочинів» досить широко використовують у нормативно-правових актах, науковій, навчальній і методичній літературі. Проте КПК України не містить визначення поняття «розслідування злочинів». У цьому Кодексі визначено інші поняття, які дають змогу чітко з'ясувати зміст розслідування злочинів у кримінальному процесі. Так, відповідно до положень ст. 3 КПК України, досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1).

Законодавець виокремлює дві форми досудового розслідування: досудове слідство – форма, у якій здійснюють розслідування злочинів (п. 6); дізнання – форма, у якій здійснюють розслідування кримінальних проступків (п. 4).

Отже, розслідування злочинів є однією з форм досудового розслідування, що дістала назву «досудове слідство». Іншою формою є дізнання, проте досі не прийнято закон України про кримінальні проступки. Таким чином, до прийняття та введення в дію цього закону діє лише одна форма досудового розслідування – досудове слідство. Тому змістове наповнення понять «розслідування злочинів», «досудове розслідування», «досудове слідство» є тотожним, а ці терміни можна вживати як синоніми. Крім того, можна використовувати в цьому значенні термін «досудове кримінальне провадження», оскільки законодавець визначає кримінальне провадження як досудове розслідування й судове провадження, процесуальні дії у зв'язку з учиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Водночас законодавче визначення досудового розслідування не відображає його сутності, а лише встановлює його межі в часі,

спираючись на момент учинення конкретних процесуальних дій стороною обвинувачення. Вважаємо за необхідне в науковому визначенні досудового розслідування втілити його особливості не лише як стадії кримінального провадження, а як пізнавального процесу та специфічної діяльності вповноважених державою суб'єктів.

Отже, розслідування злочину – це процес пізнання стороною обвинувачення об'єктивної істини щодо вчинення конкретного діяння (передбаченого КК України) під час досудового кримінального провадження, який утілюється в системі процесуальних дій, що застосовують з метою виконання завдань кримінального провадження загалом.

З'ясування змісту протидії злочинам (злочинності) надає можливість перейти до наступного завдання в межах досягнення мети статті – формулювання поняття «оперативні підрозділи», визначення їхніх функцій у механізмі держави та місця в протидії злочинності, а також окреслення змісту діяльності цих підрозділів (з виокремленням серед них тих суб'єктів, що мають протидіяти злочинам у сфері міжнародного студентського обміну).

Термін «оперативні підрозділи» законодавець широко вживає в КПК України (ст. 41; п. 5 ч. 2 ст. 36; п. 3 ч. 1 ст. 4; ч. 2 ст. 99; ч. 6 ст. 246; ч. 3 ст. 281).

Законодавець не визначає в КПК України поняття оперативних підрозділів. Немає такої дефініції і в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Проте з аналізу норм ст. 5 «Підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність», а також останнього абзацу ст. 7 «Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність» цього Закону стає зрозуміло, що суб'єкти ОРД і є оперативними підрозділами. Лише окремі з них мають повноваження в кримінальному процесі. Так, оперативні підрозділи Служби зовнішньої розвідки України, управління державної охорони, розвідувального органу Міністерства оборони України законодавець відносить до суб'єктів ОРД, але не до числа оперативних підрозділів, що проводять слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора.

Функції оперативних підрозділів зумовлені тими повноваженнями, які покладено на них законодавцем. Визначальними для діяльності оперативних підрозділів мають бути норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Це цілком закономірно, оскільки оперативні підрозділи правоохоронних органів і є суб'єктами ОРД.

Відповідно до зазначеного Закону, завданням ОРД та її суб'єктів є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства й держави (ст. 1). Деталізовано це завдання в ст. 7 «Обов'язки підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність», де серед іншого зазначено: «у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин й умов, які сприяють учиненню злочинів, здійснювати профілактику правопорушень».

Проте 2012 року законодавець визначив функції оперативних підрозділів у ст. 41 КПК України, поклавши на них обов'язки, що потребують значних витрат часу, праці й матеріальних ресурсів, і значно обмежив їх у правах. Зокрема, ідеться про обов'язок оперативних підрозділів виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, а також позбавлення можливості самостійно їх проводити й навіть ініціювати будь-які дії в межах кримінального провадження.

Аналізуючи норми зазначеної статті, М. А. Погорецький одним із перших дійшов висновку, що з уведенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій буде ліквідований інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Унаслідок цього розширяться можливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на всіх стадіях кримінального процесу, передусім – на судових, де в органів обвинувачення немає ефективних засобів викриття такої протидії та протистояння їй [14]. Застереження вченого виявилися виправданими. Крім того, запровадження цих законодавчих новацій призвело до значного зниження ефективності діяльності оперативних підрозділів.

Розв'язання проблеми ефективного використання потенціалу оперативних підрозділів полягає в зміні концептуальних підходів до визначення повноважень суб'єктів

ОРД та органів досудового розслідування. Такі підходи законодавець продемонстрував, запровадивши в КПК України зміни, якими одночасно відніс підрозділи детективів і внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України до органів досудового розслідування (ст. 38) та оперативних підрозділів (ст. 41). У системі МВС України було чітко розмежовано суб'єктів доказування (органи досудового розслідування) та суб'єктів, які лише забезпечують цей процес (оперативні підрозділи). У системі НАБУ такого розмежування немає у зв'язку з тим, що підрозділ детективів і підрозділ внутрішнього контролю віднесено й до органів досудового розслідування, і до оперативних підрозділів. Останні, відповідно до чинної редакції ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», є повноцінними суб'єктами ОРД.

Можливість одного й того самого структурного утворення одночасно попереджати й виявляти злочини, розслідувати їх та здійснювати оперативно-розшукове забезпечення доказування є позитивним зрушенням в організації протидії злочинності та продовжує запроваджену законодавцем тенденцію щодо зближення ОРД та кримінального процесу. На наш погляд, їх розмежування має бути суто організаційним, а не юридичним. Працівники відповідного підрозділу правоохоронного органу повинні бути наділеними рівними повноваженнями як в ОРД, так і в кримінальному процесі, і лише за функціональними обов'язками, що закріплені внутрішніми наказами й інструкціями, мають розмежовуватися на тих, хто здійснює ОРД, і тих, хто веде кримінальний процес.

Тому, констатуючи позитивні зрушення в законодавчому регулюванні кримінального процесу (щодо наділення підрозділу детективів і підрозділу внутрішнього контролю НАБУ процесуальними й оперативно-розшуковими повноваженнями), не можна не зауважити про непослідовність законодавця, який поширив корисні новації лише на один із правоохоронних органів держави.

Доцільним вважаємо виправлення становища, що склалося, через внесення доповнень і змін до КПК України, в основі яких лежить надання законодавчого визначення поняттю «оперативні підрозділи», їх диференціації на гласні та негласні та унормуванні їх функцій за зразком оперативних підрозділів НАБУ. Зокрема, потрібно запровадити визначення поняття оперативних підрозділів як підрозділів правоохоронних органів,

компетенцію яких відповідно до закону становить проведення ОРД та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення процесуальних дій у досудовому розслідуванні.

Висновки. *Оперативні підрозділи* – підрозділи правоохоронних органів, компетенцію яких відповідно до закону становить проведення оперативно-розшукової діяльності та виконання доручень слідчого, прокурора на проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні. *Протидія злочинності оперативними підрозділами* є сукупністю заходів, що здійснюють їхніми силами та засобами з метою запобігання злочинам, їх виявлення, припинення та розслідування.

Запобігання злочинам – це діяльність, що перешкоджає формуванню задуму вчинення злочинів та (або) не допускає його втілення навіть як готування або замах на вчинення цих злочинів.

Виявлення злочинів – це діяльність з пошуку та фіксації інформації про готування до злочину, замах на злочин, учинення закінченого злочину.

Припинення злочинів – діяльність з недопущення злочину, який уже розпочався (зокрема перешкодження готуванню, замаху та доведенню злочину до кінця).

Розслідування злочинів – це процес пізнання стороною обвинувачення факту й обставин учинення конкретного діяння (передбаченого КК України) під час досудового слідства, який утілюється в системі процесуальних дій, що застосовують з метою виконання завдань кримінального провадження загалом. Оперативні підрозділи беруть участь у розслідуванні злочинів через виконання доручень слідчого, прокурора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бандурка О. М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография / О. М. Бандурка, Л. М. Давиденко. – Харьков : Основа, 2003. – 368 с.
2. Банудрка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. – Харків : Ніка Нова, 2012. – 318 с.
3. Джужа О. М. Тлумачення кримінологічних понять [Електронний ресурс] / О. М. Джужа // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1 (7). – С. 14–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/auymvs_2014_1_4. – Назва з екрана.
4. Шендрик В. В. Проблематика попередження злочинів оперативними підрозділами ОВС України в умовах сучасності / В. В. Шендрик // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 груд. 2010 р.) – Харків : ХНУВС, 2010. – С. 186–190.
5. Шевченко О. А. Запобігання злочинам як один із пріоритетних напрямів протидії злочинності [Електронний ресурс] / О. А. Шевченко // Право і

суспільство. – № 3. – 2012. – С. 194–197. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_3_42. – Назва з екрана.

6. Міщенко С. Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. Г. Міщенко. – Київ, 2011. – 20 с.

7. Тичина Д. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам / Д. Тичина // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2016. – № 2 (13). – С. 154–162.

8. Бандурка О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність [Електронний ресурс] / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2015. – № 2 (10). – С. 168–177. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_2_17. – Назва з екрана.

9. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст / В. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 4. – С. 104–112.

10. Пчолкін В. Д. Поняття та роль оперативно-розшукової профілактики у запобіганні злочинам / В. Д. Пчолкін // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 17 груд. 2010 р.). – Харків : ХНУВС, 2010. – С. 15–17.

11. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Дружжа, Д. Й. Никифорчук та ін.] ; за ред. О. М. Дружжи. – Київ : Правова єдність, 2009. – 310 с.

12. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. – Київ : Ін Юре, 2007. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

13. Тищенко В. В. Розкриття злочинів як пізнавальна діяльність і основне завдання розслідування [Електронний ресурс] / В. В. Тищенко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2013. – Т. 13. – С. 252–259. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_27. – Назва з екрана.

14. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні [Електронний ресурс] / М. А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1 (5). – С. 270–277. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Bandurka, O.M., & Davidenko, L.M. (2003). *Prestupnost v Ukraine: prichiny i protivodeistvie* [Crime in Ukraine: causes and opposition]. Harkov: Osnova [in Russian].

2. Banudrka, O.M., & Lytvynov, O.M. (2012). *Stratehiia i taktyka protydiv zlochynnosti* [Strategy and tactics of combating crime]. Kharkiv: Nika Nova [in Ukrainian].

3. Dzhuzha, O.M. (2014). Tlumachennia kryminolohichnykh poniat [Interpretation of criminological concepts]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnykh sprav, Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(7), 14-23. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2014_1_4 [in Ukrainian].

4. Shendryk, V.V. (2010). Problematyka poperedzhennia zlochyniv operatyvnymy pidrozdilamy OVS Ukrainy v umovakh suchasnosti [The problem of crime prevention by the operational units of the ATS of Ukraine in the present]. *Poperedzhennia zlochyniv subiektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti, Prevention of crimes by the actors of operational and investigative activities: Proceedings of the Scientific and Practical Conference*. (pp. 186-190). Kharkiv: KhNUVS O[in Ukrainian].

5. Shevchenko, O.A. (2012). Zapobihannia zlochynam yak odyn iz pryoritetnykh napriamiv protyidii zlochynnosti [Prevention of crimes as one of the priority areas for combating crime]. *Pravo i suspilstvo, Law and Society*, 3, 194-197. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_3_42 [in Ukrainian].

6. Mishchenko, S.H. (2011). Rol kryminalnoi yustyttsii v protyidii zlochynnosti [The role of criminal justice in countering crime]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Tychyna, D. (2016). Natsionalna politsiia Ukrainy v systemi subiektiv zapobihannia zlochynam [National Police of Ukraine in the system of crime prevention actors]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy, Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2(13), 154-162 [in Ukrainian].

8. Bandurka, O.M., & Lytvynov, O.M. (2015). Systema protyidii zlochynnosti: poniattia ta sutnist [Crime Counteraction System: Concept and Essence]. *Visnyk kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy, Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2(10), 168-177. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkauk_2015_2_17 [in Ukrainian].

9. Kuts, V. (2016). Protydiia zlochynnosti: sutnist i zmist [Counteracting Crime: Essence and Content]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy, Scientific journal of the National Academy of Public Prosecutor of Ukraine*, 4, 104-112 [in Ukrainian].

10. Pcholkin, V.D. (2010). Poniattia ta rol operatyvno-rozshukovoi profilaktyky u zapobihanni zlochynam [The notion and role of operational intelligence prevention in crime prevention]. *Poperedzhennia zlochyniv subiektamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti, Prevention of crimes by the actors of operational and investigative activities: Proceedings of Scientific and Practical Conference*. (pp. 15-17). Kharkiv: KhNUVS [in Ukrainian].

11. Moiseiev, Ye.M., Dzhuzha, O.M., Nykyforchuk, D.Y. (et al.). (2009). *Operatyvno-rozshukova diialnist [Operational-search activity]*. O.M. Dzhuzha (Eds.). Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].

12. Zakaliuk, A.P. (2007). *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: teoriia i praktyka [The course of modern Ukrainian criminology: theory and practice]*. (Vols. 1). Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

13. Tishchenko, V.V. (2013). Rozkryttia zlochyniv yak piznavalna diialnist i osnovne zavdannia rozsliduvannia [The disclosure of crimes as a cognitive activity and the main task of the investigation]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odeska yurydychna akademiia", Scientific works of the National University "Odessa Law Academy"*, 13, 252-259. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2013_13_27 [in Ukrainian].

14. Pohoretskyi, M.A. (2013). Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii: problemy provadzhenia ta vykorystannia rezultativ u dokazuvanni [Involuntary Investigative (Investigating) Actions: Problems of Proceeding and Using Results in Evidence]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Legal journal of the National Academy of Internal Affairs*, 1(5), 270-277. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/aymvs_2013_1_48 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 31.07.2018

Hribov M. – Doctor of Law, Senior Research Fellow, Professor of the Department of Operative and Searching Activity of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2437-5598>;

Cherniak A. – Doctor of Law, Chief Research Fellow of the Interagency Scientific and Research Centre on Problems of Combating Organized Crime Under the National Security and Defense Council of Ukraine, Kyiv, Ukraine;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4958-783X>

Crime Counteraction by Operational Units of Law Enforcement Agencies: Definition and Content

*The purpose of the article is to reveal the content and give a definition to crime counteraction by operational units. **Methodology.** The methodological toolkit was chosen taking into account the purpose, the specifics of the object and subject of research. Its basis is a common dialectic method of scientific knowledge of real phenomena, as well as their links with the practical activities of operational units. The special research methods used in the thesis are: semantic analysis techniques (it is applied to the study of legal norms that regulate the activities of the operational units of law enforcement agencies of Ukraine, as well as scientific sources); system and structural method – to determine the content of the studied categories and legal phenomena, the formation of conceptual and categorical framework; logical-legal (or dogmatic) method – in the process of developing the conceptual apparatus and scientific provisions. **Scientific novelty** lies in the fact that the authors disclose the content and formulate the definition of such concepts as «operational units», «crime counteraction by operational units». **Conclusions.** Crime counteraction operational units should be understood as a set of activities carried out by their forces and means for crime prevention, its detection, suppression and investigation. At the same time, crime prevention is an activity that prevents the formation of the intention to commit crimes and (or) does not allow its implementation, even in the form of preparation or an attempt to commit these crimes; crime detection is the activity of searching for and recording information about preparation for a crime, attempting a crime, committing a completed crime; the suppression of crime is the activity of preventing a crime that has already begun (including obstructing the preparation, attempt, and completion of the crime); crime investigation is the process of knowledge by the prosecution of the fact and circumstances of the commission of a particular action (provided for by the Criminal Code of Ukraine) during the pre-trial investigation, which is embodied in the system of procedural actions used to accomplish the tasks of criminal justice in general. Operational units are involved in the investigation of crimes through the implementation of the instructions of the investigator, the prosecutor.*

Keywords: operational units; crime counteraction; crime prevention; crime detection; suppression of crime; crime investigation; operative investigation activity; criminal proceeding.